

Leg druk niet telkens eenzijdig bij Turkije

De Europese Unie legt in de gesprekken over de toetreding van Turkije de druk teveel bij de Turken, betoogt **Rob Boudewijn** van het Europa Programma van Instituut Clingendael. Europa hanteert bovendien dubbele standaarden en dreigt daardoor te bereiken dat Turkije zich uiteindelijk van Europa afkeert en naar andere landen gaat kijken: Oekraïne, Iran... Of zou dat juist de bedoeling zijn van de Europese politieke leiders?

De Europese Raad van 14 en 15 december heeft Turkije gestraft voor de te geringe progressie die het land heeft geboekt op weg naar het EU-lidmaatschap. Voorlopig worden acht hoofdstukken van het Turkse onderhandelingspakket, die vooral betrekking hebben op handel en het vrije verkeer van goederen, niet geopend. Dit is geen verrassende sanctie, aangezien de Commissie begin november reeds gerapporteerd had over de Turkse pijnpunten en voorafgaande aan de Raad werd er druk gespeculeerd over verschillende scenario's: van het compleet stopzetten van de onderhandelingen tot en met het (voorlopig) niet openen van een (beperkt) aantal hoofdstukken.

De Europese kritiek op Turkije betreft de bekende pijnpunten. De Turkse weigering om het vrijhandelsprotocol ook te betrekken op Cyprus, hetgeen de openstelling van de Turkse (lucht)havens voor vliegverkeer en schepen van Grieks-Cypriotische komaf betekent, wordt het land zwaar aangerekend. Daarnaast betreft de kritiek het té lage tempo van de hervormingen in Turkije. Er is nauwelijks progressie geboekt bij het beschermen van de rechten van (religieuze) minderheden en de mensenrechten worden nog steeds geschonden. Verder speelt het leger nog een te prominente rol in het politieke leven en dan is er nog het fameuze artikel 301 dat belediging van de Turkse identiteit verbiedt. Is deze Europese kritiek echter geheel terecht?

Niet geheel onterecht is de perceptie in Ankara dat Brussel voortdurend om hervormingen vraagt, maar zelf niets aanbiedt. Sterker nog, Brussel lijkt telkens extra, additionele eisen te stellen, waarbij tevens een dubbele standaard wordt gehanteerd.

Ten aanzien van Cyprus dient niet vergeten te worden dat het de Turkse Cyprioten waren die in 2004 massaal instemden met het herenigingsplan van Kofi Annan en dat het Griekse gedeelte, op aanraden van de eigen regering, massaal tegenstemde. Sindsdien blokkeert Grieks Cyprus directe lucht- en zeeverbindingen vanuit de EU met Noord-Cyprus, terwijl het tegelijkertijd wél eist dat Turkije zijn (lucht)havens openstelt. Nog dit jaar presenteerde de Turkse minister van Buitenlandse Zaken Abdullah Gül een 'actieplan' waarbij het onder auspiciën van de Verenigde Naties tot een hereniging van het eiland kon komen. Kort voor de Europese Raad deed premier Erdogan het eenzijdige aanbod om in ieder geval één Turkse(lucht)haven open te stellen. Dit aanbod werd onmiddellijk door een Grieks-Cypriotisch veto getroffen, terwijl Grieks Cyprus op het moment van toetreding tot de Unie had verzekerd nooit het vetowapen te hanteren in de onderhandelingen met Turkije.

Vanuit Turks perspectief lijkt het of een dubbele standaard wordt gehanteerd. Immers, zo redeneert Ankara, was het conflict over Gibraltar of Noord-Ierland een belemmering voor het Britse, Spaanse of Ierse lidmaatschap? Het belangrijkste verschil is natuurlijk dat de internationale gemeenschap het bestaan van Noord-Cyprus nooit heeft erkend. Maar onder de bevolking van dit deel van het eiland heeft zich een EU-defaitisme meester gemaakt, omdat de EU alle beloftes over financiële hulp en het herstellen van de verbindingen met Noord-

Vlaggenhandelaren in Istanbul. Foto: HH/Theo Audenaerd

Cyprus door de herhaaldelijke veto's van Grieks Cyprus niet heeft kunnen waarmaken.

Dit defaitisme lijkt ook overgeslagen te zijn naar het Turkse vasteland. Eind 2004 was driekwart van de Turkse bevolking nog een warm voorstander van het EU-lidmaatschap, terwijl nu nog slechts een schamele 30% hiervoor warm loopt. De Turkse bevolking is zich goed bewust van de huidige 'uitbreidingsmoedheid' in de Unie en meer specifiek de weerstand die een Turks lidmaatschap in sommige lidstaten oproept. De CDU van Angela Merkel wil niet verder gaan dan een geprivilegieerd partnerschap, hetgeen tevens de positie is van de Franse presidentskandidaat Nicolas Sarkozy en van Oostenrijk. Frankrijk is verder voornemens iedere verdere uitbreiding van de Unie, lees Turkije, aan een referendum te onderwerpen. Het draagvlak in de Unie voor een Turks lidmaatschap is dus niet onomstreden. Het gevoel dat Europa Turkije uiteindelijk toch niet wil, heeft tot een EU-moeheid geleid in de Turkse publieke opinie: er bestaat nog amper draagvlak om de door de EU gewenste hervormingen te implementeren. Daarbij komt nog dat de populariteit van Erdogan, om binnenlandse politieke redenen, zich op een historisch dieptepunt bevindt. Met in 2007 nieuwe verkiezingen op komst, heeft Erdogan nog nauwelijks speelruimte voor een gebaar richting de EU. Desondanks maakte hij bekend dat hervorming van artikel 301 bespreekbaar is én deed hij het aanbod in ieder geval één (lucht)haven te openen.

Het defaitisme wordt niet alleen ingegeven door de verdeeldheid in de Unie of Turkije uiteindelijk (volwaardig) lid kan worden, maar vooral ook door de perceptie dat Europa dubbele standaarden hanteert en telkens met additionele eisen komt. Dit bleek bijvoorbeeld uit de recente rede van de Franse President Chirac in Jerevan, waarin hij Turkije opriep de massamoord op de Armeniërs in 1915 als genocide te erkennen. Chirac creëerde geheel eigenhandig een nieuwe, unilaterale toetredingsvoorwaarde voor Turkije. Wat als Tony Blair in Algerije Frankrijk zou oproepen om verontschuldigingen aan te bieden voor de slachtpartijen die het Franse leger begaan heeft om het onafhankelijkheidsstreven te beteugelen? Het Elysée zou waarschijnlijk ontploffen. Als de Unie verontschuldigingen zou gaan eisen voor de misdaden van de huidige lidstaten en kandidaten, dan kan ze zichzelf gelijk opheffen. De Finse Commissaris belast met uitbreiding, Olli Rehn, verklaarde dan ook onmiddellijk dat de erkenning van de genocide geen preconditione voor toetreding vormde. Dat Frankrijk ondanks alle (internationale) kritiek de Armeense genocidewet toch heeft aanvaard, wordt in Turkije

gezien als een illustratie dat Europa met twee maten meet. Europa heeft kritiek op de beperkte vrijheid van meningsuiting in Turkije, terwijl ze zelf hiervan het beste bewijs levert. De Turkse wet verbiedt de massamoord van 1915 als genocide te bestempelen, Frankrijk stelt dat juist verplicht. In beide gevallen betekent het een inperking van de vrijheid van meningsuiting: de (politieke) meerderheid beslist welke opinie(s) wel en niet thuishoren in het publieke debat. Ook in Nederland leidde dit debat tot een politieke rimpeling. PvdA en CDA schraptten kandidaten van Turkse komaf van de kieslijst omdat zij de genocide in twijfel trokken, hetgeen overeenkomt met de positie van historici in deze kwestie. Net als Frankrijk maakt Nederland een punt van de beperkte vrijheid van meningsuiting in Turkije, terwijl in de politieke geledingen van beide partijen geen dissidente geluiden worden geduld.

Deze lijn kan nog verder worden doorgetrokken. In lijn met de leer van Atatürk bestaat in Turkije slechts de Turkse nationaliteit. De Europese en Nederlandse kritiek op Turkije betreft dan ook de ontkenning van de bestaande binnenlandse multiculturele samenleving. Maar in Nederland wordt juist getracht een bindende, nationale identiteit te scheppen door het samenstellen van een canon van de Nederlandse cultuurgeschiedenis én het invoeren van een inburgeringstoets door minister Verdonk. Europa heeft tevens kritiek op de beknutting van de individuele vrijheden in Turkije en de rol van de veiligheidsdiensten, speciaal inzake martelingen. Tegelijkertijd zijn sinds 9/11 de bevoegdheden van Europese veiligheidsdiensten sterk vergroot, individuele rechten zijn beperkt, de af luistermogelijkheden zijn vergroot, de gegevens van vliegtuigpassagiers worden door gespeeld aan de Verenigde Staten, het totale telefoon- en e-mailverkeer wordt afgeluisterd en de Europese regeringen geven massaal niet thuis als terreurverdachten illegaal door hun luchtruim worden vervoerd en naar alle waarschijnlijkheid in Polen en Roemenië worden gemarteld.

Ook de recente EU-uitbreiding heeft in Ankara wenkbrauwen doen fronsen. Het is Turkije niet ontgaan dat Roemenië en Bulgarije lang niet Europaproof zijn en alleen kunnen toetreden dankzij talloze overgangsclausules. Dit bracht de leider van de Groenen in het Europees Parlement, Daniel Cohn-Bendit, tot de retorische vraag: 'Wat zouden jullie hebben gezegd als het niet over Roemenië en Bulgarije ging, maar over Turkije?' De boodschap is duidelijk: schijnbaar valt er met de toetredingscriteria te marchanderen, behalve als de kandidaat Turkije heet. Vooral ook omdat de rapporteur van het Parlement inzake Roemenië die in 2004 om opschorting van de onderhandelingen vroeg, aan-

gezien het land de EU-regelgeving totaal niet implementeerde, nul op het rekest kreeg. En er is ook geen discussie geweest over het niet openen van bepaalde onderhandelingshoofdstukken.

Zijn er scenario's denkbaar waarmee het onderhandelingsproces weer in rustiger vaarwater kan worden gebracht? Een minimale voorwaarde hiervoor is dat alle Europese politieke leiders definitief erkennen dat het de eigen (politieke) beslissing is geweest om Turkije een toetredingsperspectief te bieden. Dit zou de Turkse vrees kunnen wegnemen dat de Unie een dubbele agenda hanteert en uiteindelijk toch niet wil, waardoor de gewenste hervormingen in Turkije sneller kunnen worden doorgevoerd.

Ten aanzien van deze boodschap blijft het onder de Europese leiders echter angstwekkend stil, terwijl in sommige lidstaten openlijk wordt gespeculeerd over een soort B-lidmaatschap of zelfs iedere hobbel in de onderhandelingen wordt gebruikt om nee te zeggen tegen Turkije. Denk in dit verband aan de motie van Tweede Kamerlid Hans van Baalen, die kort voor de Europese Raad de regering oproep om met maximale inzet te streven naar het stopzetten van de onderhandelingen, of de politieke agenda van de Partij voor de Vrijheid

van Geert Wilders die kort gezegd luidt: Turkije erin, Nederland eruit.

De discussie over wel of geen lidmaatschap van Turkije had al in 1999 bij het vuilnis gezet moeten worden, toen Turkije het predikaat kandidaat-lidstaat verkreeg. Turkije dient de maat te worden genomen op basis van de bestaande toetredingscriteria, zonder dubbele agenda of additionele eisen.

Een ander scenario dat de toetredingsonderhandelingen soepeler kan laten verlopen is om niet telkens eenzijdig de druk bij Turkije te leggen, maar ook bij de partij waar die tevens thuishoort: Grieks Cyprus. De Grieks-Cypriotische regering heeft de onderhandelingen en een oplossing voor de kwestie Cyprus steeds getraineed met veto's. Grieks Cyprus klaagt dat de sluiting van de Turkse havens een enorme schadepost oplevert voor de omvangrijke Grieks-Cypriotische vloot. Misschien dat Grieks Cyprus met dit economische argument tot meer inschikkelijkheid bereid is?

Als Europa eenzijdig de druk bij Turkije blijft leggen, is het niet ondenkbaar dat Turkije Europa de rug toekeert en misschien alternatieven voor het Unie-lidmaatschap gaat zoeken. Een toenadering tot Rusland is niet ondenkbaar, of (meer) samenwerking met landen als Oekraïne en Moldavië, die (vooralsnog) geen EU-perspectief hebben. Of wat te denken van nucleaire samenwerking met buurland Iran, een land waar Turkije geen problemen mee heeft? Dat het land zich dan ook zal afwenden van de door de EU gekoesterde waarden als democratie, de mensenrechten en een functionerende rechtsstaat, heeft de Unie dan volledig aan zichzelf te wijten. Of zou dit de verborgen agenda zijn van de huidige politieke leiders in Europa?

Rob Boudewijn

De auteur is verbonden aan het Europa Programma van Instituut Clingendael

Perspectief

Onder redactie van Barbara Nieuwenhuijsen. Artikelen op deze pagina geven alleen de mening van de auteur weer. De redactie behoudt zich het recht voor artikelen te weigeren, te redigeren of in te korten. U kunt uw bijdrage (maximaal 800 woorden) sturen naar Staatscourant, Postbus 20020, 2500 EA DEN HAAG of b.nieuwenhuijsen@sdu.nl onder vermelding van Perspectief.